

Se vé, da tudi nesnaga in nečednost podpirati slab vid in ga množiti, pa s tema ima užé dom več opraviti, kakor šola. Šola naj deluje le na to, da prihajajo učenci snažni in čedni v šolo. — Da si kratkovidni svoj vid uravnajo, potrebujejo tudi očal ali naočnik. Dogodí se pa tudi da se ravno z očali nedorasla, nespametna mladina svoje oči pohabi, ker si je natika na nos le zaradi „nebodigatreba“. Da bi se to ne zgodilo, zato najlažje skrbé stariši in sploh predniki.

Šola naj tedaj po vsi svoji moči skrbi, da se kratkovidnost pri mladini ne množi, temveč, da se jej kolikor mogoče zavira in da se odstranjuje. *Zdravko.*

Knjiga Slovenska.

§. 33.

Iz Panonije so slovénke knjige razprostranile se naposled tudi na Rusko, vzlasti iz Bolgarije, no verjetno še prej iz Panonije in Dakije. — „Inde (Leopoli), ut nonnulli tradiderunt, in Moscoviam proprii nominis digressus, thronum pontificalem Kiowensem constituit (Methodius)“. — Rusijo vstanovil je Rurik (862—879), v krščanstvo pripravil Vladimir (982—1015), bolje vravnal Jaroslav (1019—1054). S krščanstvom je l. 988 za Vladimira I. iz Bolgarije po obrednih bukvah prišla tje i slovénka književnost v cirilski pisavi; glagolske ni kaj slediti. Morebiti so pisali Rusje že prej svoj jezik brez ustrojenja, ali s grškimi črkami, ali z lastnimi ruskimi, kakoršne je bojda Ciril bil našel na potu v Kozarijo? Iz „Kurilovice“ je l. 1047 knjigo prerokov prepisal Upir Lichyj, in ono pismo bilo je glagolsko, pravijo nekteri.

Jezik, v katerem so spisane bile prve knjige, bil je staroslovénski, kateri je v Rusiji postal tudi cerkveni in književni jezik. Spisovalo se je v njem v drugi polovici IX. veka, tiskalo v XV. „Slovéniskyj jazykŭ i rusiskyj jedinŭ jesti“, je pisal Nestor. To živo sorodstvo spričujejo tudi posvetni celó stari spisi na pr. „Pravda Ruska“ (1016—1020), „Kronika Nestorova“ (1056—1116), „Slovo o polku Igorové“ (1151—1202) itd. Pač se prikazuje zgođej jezik narodov v spisih in knjigah, in kakor so prevladovali véliki knezi v Kijevu, potem v Novgorodu, naposled v Moskvi, tako je prevladovalo tudi v književnosti sedaj malo-, sedaj belo-, sedaj velikorusko narečje. Knjige so raznega obsežka, cerkvenega in državnega, so obredoslovne in svetopisemske, letopisi, povéstnice, zakoni, kakoršnih se je mnogo že spravilo na svetlobo.

Žalostna se je godila staroslovenščini in književnosti sploh v dobi Tatarski ali Mongolski (1224—1480); l. 1238 je pal Vladimir, l. 1240 Kijev itd. Vede so pešale, zatirano ljudstvo je bilo brez poduka, duhovnikom so homilije bile naukazane, za obredne knjige so malo skrbeli, jezik se je pačil in kvaril z mongolizmi itd. Tu in tam so prepisovali si potrebne liturgične stvari, a vsak je preminjal in prenarejal po svoji glavi. Tako so nastale v njih razlike in pomote. L. 1328 so si nekoliko opomogli véliki knezi Moskovski, ali oprostila se je tujega jarma Rusija še le po Ivanu Vélikem (1462—1505), kateri si je osnoval državo z novim zakonikom ter se prvi imenoval car. Želéli so po tem vrediti si liturgijo slovénko in popraviti dotične knjige, a ni ga bilo mej njimi moža, kateri bi bil znal zvršiti toliko delo. Car Bazilij Ivanovič poprosi l. 1512 v Carigrad do patrijarha, in nato pride v Moskvo učen menih z Athonske gore iz samostana Vatopedskega, Maksim Grek, doma iz Arte v Albaniji, kateri se je pa prej učil v Parizu, Florenci in v Benetkah. Prinesel je seboj slovénkih in grških virnikov, po kojih je popravljjal in prelagal mnogo let. Njegovo delo pokaže car domačim knjižnikom, kateri

starega jezika niso prav umeli, in tedaj nastanejo med njimi toliki prepiri, da so Maksima pripravili v ječo. „Tako imajo nad njim slovničarji svojega čestitega slovniškega mučenca (Metelko cf. Jezičn. XI. str. 120. Šafařík II. Slov. Starožitn. Wien. Jahrb. 1822 itd.). Nove razkolnije so bile iz enacega vzroka l. 1652 pod patrijarhom Nikonom, dokler je poprava cerkvenih bukev l. 1667 bila vendarle zvršena.

Athos ali Sveta Gora (Hagion Oros, Monte Santo, prej Akte) je polostrov v Macedoniji ter gledé slovstva in umetnijstva v zgodovini vzhodnih Slovanov velike pomembe. Nahaja se v njegovem gorovju 20 večih samostanov in okoli 300 malih kolib ali celic in puščavnic in po njih redovnikov nad 1000; nekdam jih je bilo še več. Zalagali so jih vladarji iz Moldave in Valabije, iz Srbije, Bolgarije, iz Rusije. Tako so si poleg drugih manjših osnovali Bolgari samostan Zografski (Zographu), Srbi Chilendarski (Chilendar, Chelantari), Rusje Pantalejmonski (Pantaleon, Rusiko); sloveči so še Iverski (Iviron), Vatopedski, Xeropotamus, sv. Lavra itd. Največ vlada v njih grški živelj. Znamenita je pa ta gora, ker so v dobi kipoborstva mnogo prav umetnih slik, kipov ali podob nanjo oteli, in v dobi preganjanja staroslovénske liturgije dokaj slovenskih rokopisov in knjig dragocenih poskrili po teh samostanih, kjer se še sedaj hranijo. Zarad tega je vzdihoval že Dobrovský: „Utinam montem Atho sine periculo adire liceret (Instit. Slavic. XXIII)!“ V novejši dobi je pač veliko učenjakov in umetnikov vže obiskalo to gorovje na pr. Vasilij Grigorovič l. 1744; Viktor Grigorovič l. 1844—5; Porfyrij Uspenski l. 1845—6; D. Avraamovič l. 1848. Sevastianov l. 1858 itd. — Víkt. Grigorovič na pr. kaže, da se nahaja v knjižnicah raznih samostanov na gori Athonski rokopisov grških (važnih za zgodovino bizantinsko) 2800, slovanskih pa 445 (Jour. min. nar. prosv. 1847. Čas. Česk. Mus. I. 1847). Avraamovič je popisal „Sveto Goro sa strane vere, hudožestva i povestnice“ itd. Premnogo listin je srečno že priobčenih, nekaj vže pridobljenih ali naznanjenih. „Athos“ ima svojo obilno slovstveno povéstnico (Vid. Slav. Bibl. I. Müller; Slovník Naučný . . Háttala; Pypin i Spasovič I. S. 82; Jezičn. XI. 1873 str. 121—2) itd. —

Po tiskarstvu so brž jele na svetlobo prihajati i knjige liturgiške pa svetopisemske v slovensko-ruskem jeziku. Prva ruska biblija je bila gotova l. 1499, tiskana v Ostrogu l. 1581 (Ostrožskaja), Moskovska l. 1663 itd. V začetku XVII. veka bilo je še vodilo Rusom: govoriti po ruski i pisati po slavjanski. Meletij Smotriski jim je spisal slavensko slovnico l. 1619, ktera je bila nekterikrat ponatisnjena. Kakor na goro Athonsko, tako so i na Rusovsko hodili katoliški Jugoslovani, in kedar so hrvaški glagoljaši pa unijatski svečeniki katoliške cerkovne knjige v slovinskem ali slavinskem jeziku jeli spisovati, tedaj so Rusje nasprot obilno razširjali svoje slavensko-rossijske med Bolgare in Srbe na jug v Dalmacijo, in Karaman, archiepiskop Zaderski, je ves gorel za jedinstvo cerkovnega jezika pri vseh Slavjanih od morja Adrijatiškega do Ledovitega, češ, to more Slovane razkolnike pripraviti v jedinstvo z Rimom.

To pa je preprečil že prej Peter Veliki (1682—1725), kteri je Rusijo preosnoval po nemških in francoskih vzorih. Dotlej je vladala duhovna književnost v Rusiji, a odslej je prevladala svetovna, in iztisnil se je iz knjig stari jezik, ki je bil zmes staroslovenskega in narodnega ruskega, ter se je ohranil deloma le še v liturgiji. — Rossijska književnost hitela je navkviško po tujih vzgledih, dokler so jo na domače polje obrnili narodni pisatelji na pr. Tverdjakovskij (1730), učenjak pesnik Lomonosov (1711—1765) pesnik Deržavin (1743—1816), historik in pesnik Karamzin (1766—1826), Puškin (1794—1837) itd. Brzo napreduje velikoruska knjiga, in kakor je prevladala belorusko, tako namerava potlačiti i malorusko! „Velikoruska ili pravo reči ruska književnost razvila se da joj se moraš diviti. Ruska je književnost stupila gotovo u naše

vrijeme u red evropskih književnosti, a već je u pravom značenju svjetska književnost. Ona ne treba da se boji premca ni u kojoj književnosti evropskoj, nju priznaju za veliku i Nijemci i Francuzi i Englezi. Njezine tečevine nijesu više dobro samo ruskoga naroda, one su dobro svega prosvijetljenoga svijeta (Broz str. 80).“

§. 34.

Osoda, ktera je bila staroslovenščini, je po vsem tem ista pri vseh rodovih: Vzbudila je cerkveno in narodsko književnost ter jo pospeševala, dokler se je živi jezik narodov ločil in si osnoval lastno slovstvo. Spremenjena po njem je ostala v liturgiji, a ondi se postarala i deloma zamrla, le deloma še živi pri Bolgarih, Srbih in Rusih po Cirilici v pravoslavju, dokler se to vzdrži.

Jalova pa je z Glagolico. — Do l. 1836 se je mislilo, da je tej domovina le stara Hrvatska v smislu Konstantina Porphyrogeneta (905—959); a „Glag. Cloz.“ je drugače pokazal, in ko bi človek sodil po tem, koder so se našli spomeniki glagoliški, rad poreče, da bila je njena vlada nekdanj bolj obširna. Zasedili so se na pr. v Jeruzalemu, v Oportu na Portugalskem, v Belfastu na Irskem, v Oksfordu na Angleškem, v Pragi in v Rimu, v Remih in v Parizu, v Inomostu, v Ohridi, na gori Athonski itd. Nahajajo se po knjigarnah v Zagrebu, Beču, Gradcu, Ljubljani itd.

Spomeniki so obsega največ liturgičnega in bibličnega, pa tudi občinskega in državnega, sodnijski ugovori, ukazi, zakoni. Spomeniki so pisani in tiskani. Tiskarilo se je glagoliški p. v Mletcih l. 1483 (Venetiji l. 1493—1683), v Senni (Senju) 1507, v Rici (Rieci) 1531, v Nürnbergu in v Tubingi 1560, v Rimu 1621, v Pragi od l. 1853, v Zagrebu od l. 1863 itd. — Kaj se je tiskalo glagoliški in kje, to je dokaj natanko opisal Šafařík v Čas. Č. Museum. 1842. l. 1852. Pohled na prvovek hlaholského písemnictví; cf. Sebrani spisy. III. 1865. — P. J. Šafařík's Glagolitische Literatur, v. J. Jireček. Prag 1864. I. S. 151—190. — S. Ljubić: Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. U Rieci 1864. I. str. 36—46. §. 7: Glagoljska tiskanja kod Jugoslavjana. — Znamenit je razstavek §. 8 str. 47—49, v kojem opisuje „Sadašnje stanje glagoljice kod Jugoslavjana“. Kjer so nekdanj prepovedovali — v saboru Spljetskem, — so l. 1688 priporočevali svečenikom znanje staroslovenskega jezika (ut Illyricum litterale, quod Missale et Breviarium praescripta sunt, perfecte calleant). Sredi preteklega stoletja se je nekako zboljšanje obétalo, a za francoske dobe je skoro vse potihnilo, vzlasti kar duhovniki sami ne znajo čitati knjige glagolske ter si jo prepisujejo v latinico. — V osrednjem semenišču Zadarskem so sicer postavili stolico staroslovenskega jezika, in posijala je nova nada, kar je zasel jo bil l. 1855 marljivi Ive Brčić. Jednako stolico je tedaj napravil Strossmayer v bogoslovnem semenišču Djakovskem; vpeljala se je staroslovenščina v srednje šole po trojedini kraljevini in Jagić je spisal v ta namen knjigo: Priméri starohrvatskoga jezika iz glagolskih i cirilskih književnih starinah za VII. i VIII. gimnazijalni razred. Dio I. 1864. II. 1866. Brčić je dijakom svojim sestavil l. 1859 „Chrestomathia linguae veteroslovenicae caractere glagolitico“ in obetalo se je, da se cerkvene knjige glagoliške popravijo ter prijetniše natisnejo itd. — Dokler je šolski nadzornik bil dr. Rački, napredovala je stvar vrlo; a Brčić je kmalu umrl, cerkvene in šolske razmere so se spremenile, in vsa ta reč nagloma propada!

„Ad hodiernum Glagolitarum statum, pisal je Kopitar l. 1836 (Glag. Cloz. XIII), ex amplissimo restrictissimum, ex communi utriusque ecclesiae nunc proprium Catholicorum Latinorum, ipsorumque olim longe plurium quam sint hodie; ita ut plane agonizare videantur, perituri, magis sua, quam aliorum culpa eto.“ — Sam je pripomogel k temu,

da je sloveči spomenik „Codicem glagoliticum“ na svetlo dal „transcriptum litteris totidem cyrillicis!“

Učitelja svojega posnema slavni učenec dr. Miklošič, kateri glagoliške spomenike sploh priobčuje le v Cirilici (in cyrillischer transscription), in v „Altsloven. Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus Glagolitischen Quellen S. XXXIV“ celó pravi: „Diese stücke in der urschrift abdrucken zu lassen, davon hielt mich die besorgniss zurück, sie möchten dann nicht gelesen werden“. In kaj je še storil? Vže l. 1852 in 1856 je v I. in III. delu vélike svoje slovnice bolgarščino in malorusovščino prepisal v latinico, v II. in IV. delu ter v novem natisu je pa kar z latinskimi črkami tiskati dal vso svojo primerjajočo slovnico slovanskih jezikov.

Tako je i dr. Jagić prevažna spoménika glagoliška „Codex Zographensis“ l. 1879 in „Codex Marianus“ l. 1883 priobčil „characteribus cyrillicis“. — Dr. Črnčič je pa „Codex Assemanianus“ l. 1878 na svetlo dal popolnoma v latinici in str. VI se opravičuje takole: „Jer, što je kresilo prama žigici, ili praća prama puški, ili brod na vesla prama brodu na paru, ili kolnik prama želéznici, to su ona slova — glagoljska — prama latinskim.“

O poočitovanji pri računstvu.

(Dalje.)

Številna vrsta vender nima konca. Duševni pregled postaja tem težavnej, čim daljši je, celó pride se do meje, na kateri je ta pregled nemogoč. Zato si je vstvaril človek z 10 prsti na rokah dekadični sistem, s katerim je razkrojil številno vrsto na več manjših bolj preglednih ter skrajšal njo samo in jo naredil bolj pregledno. 5 prstov na eni roki, 20 prstov na rokah in nogah so provzročili tudi petični in dvajsetični sistem, katera se pa nista ohranila. Pa naj bo številni sistem, kakeršenkoli, to je gotovo, da namerava številno vrsto krajšati in jo narediti bolj pregledno. Na metričnem računilu se prepričamo hitro o tem, ako nastavimo računike (kolešččke po 1 cm močne) tako, da so enako razdeljeni. Kje je 32. kolešček n. pr., ne moremo na prvi pogled povedati. Ako pa postavimo po 10 koleščekov in vsako tako skupino v svoj prostor (na aparatu zaznačen s črtami na polici pod kolešččki), vidimo hitro število 30 — to podpira še bolj bela progá na zadnji steni; za številom 50 je druga daljša bela progá in za 70 tretja zarad hitrejega pregleda po principu trojičenja — in ako še tem 30 približamo 2 koleščka, stoji število 32 jasno pred očmi. S temi potezami sem pa tudi označil dekadični sistem. Da še jasneje pridem na poočitovanje števil, naj navedem, kako žrebljarji štejejo, kadar hočejo hitro poizvedeti število narejenih žrebljev. V eno roko jemljejo po 3, v drugo po 2 žreblja, ter jih mečejo na stran z besedami: 1 met (Wurf = 5 žrebljev), 2 meta, 3 mete i. t. d. do 20 metov. Za vsakih 20 metov ali za vsako stotico položé 1 žrebelj na stran. Na zadnje preštejejo žreblje, ki pomenijo stotice, in štenje je z največjo naglostjo izvršeno. Kaj se iz tega učimo? Da se štenje z uporabo trojičenja pospešiti more; treba pa je po tem principu in po principu dekadike do 20 šteti, da dobimo stotico. Trojičenje je torej zraven dekadike za jasen razgled po številni vrsti največe važnosti.

Iz povedanega dobili smo tla, po katerih je stopati, da števila tako poočitujemo, kakor to šola zahteva. Zarad natančnosti in večje jasnosti bom govoril o poočitovanji v vsakem številnem prostoru. In ker se na mojem aparatu kolešččku najbolj ometava, da se ga ne vidi dobro, hočem ga mimo gredé tudi zagovarjati.